PETR JIRSA

ČESKÉ ZNAČKY

KTERÉ DOBYLY SVĚT

edika.

ČESKÁ STOPA

České značky, které dobyly svět

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.edika.cz
www.albatrosmedia.cz

edika.

Petr Jirsa
České značky, které dobyly svět – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2024

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

ČESKÉ ZNAČKY,
KTERÉ DOBYLY SVĚT

PETR JIRSA

edika.

Text © Petr Jirsa, 2024

ISBN tištěné verze 978-80-266-2030-3
ISBN e-knihy 978-80-266-2023-5 (1. zveřejnění, 2024) (ePDF)

OBSAH

ÚVOD 4
BAŤA 6
TATRA 14
ŠKODA 20
JAWA 28
ZETOR 34
MOSER 40
BECHEROVKA 44
PETROF 48
KOH-I-NOOR HARDTMUTH 52
ČESKÁ ZBROJOVKA (CZ) 56
FOMA 60
DERMACOL 64
LINET 68
TESCOMA 72
GUFEX 76
MARLENKA 78
AVAST 82
PRUSA RESEARCH 86
ČESKÉ VIDEOHRY 90
ČESKÉ PIVO 98
PILSNER URQUELL 100
VELKOPOPOVICKÝ KOZEL 104
BUDĚJOVICKÝ BUDVAR 108

ÚVOD

Jaká je ta největší a nejznámější česká značka? Tato otázka není vůbec jednoduchá a je téměř nemožné na ni najít objektivní odpověď. Pokud si ale myslíte, že vám tahle kniha s hledáním odpovědi pomůže, tak vás bohužel budu muset zklamat. Cílem této knihy je totiž přesný opak, a sice poukázat na to, že velkých a světově významných českých značek je opravdu mnoho a každá z nich má velmi fascinující příběh, který stojí za to šířit dál. A jelikož se v rámci projektu Česká stopa soustředím na české stopy v zahraničí, v této knize bych chtěl přiblížit příběhy právě těch českých značek, které udělaly díru do světa, a zasloužily se tak o vytvoření dalších významných stop českého národa ve světě. Pojďme se tedy společně v této knize podívat, jak tyto české klenoty vznikaly, kam až se dostaly a jak se jim daří dnes.

JAGR
68
JAGR
JAGR
JAGR

FOXTOWN.COM
entrata
FACTORY
STORES
4958
Bata

ČESKÁ ZNAČKA

Jaká je ta největší a nejznámější česká značka? Pokud jste četli kraťoučký úvod této knihy, asi jste se nyní zarazili, jelikož už víte, že na tuhle otázku se tato kniha opravdu nebude snažit hledat odpověď. I tak mi to ale nedalo a zkusil jsem se přesně na tohle zeptat žáků Základní školy u svatého Štěpána v centru Prahy, kde jsem měl nedávno pár přednášek v rámci projektu Den češtiny. Jakmile jsem se zeptal, žáci pohotově začali vyjmenovávat řadu významných a oblíbených českých značek. Nejvíce mě ale překvapilo, že jako první v různých třídách pokaždé zazněla ta stejná odpověď. A to obuvnický gigant Baťa. Velmi mě to potěšilo, jelikož to ukazuje, že i přes dlouholetou snahu komunistů vymazat ji z našich dějin si naše mladá generace stále váží této věhlasné české značky. Ono se ale není čemu divit, jen málo českých značek se stalo až tak celosvětově populárními, že by se dostaly do Guinnessovy knihy rekordů. V roce 2004 totiž označila Guinnessova kniha rekordů firmu Baťa za největšího prodejce a výrobce obuvi všech dob. Do našich a světových dějin se ale značka, jejíž rozvoj je nedílně spjatý s městem Zlín, zapsala z daleko více důvodů než jen díky výrobě bot. Popsáním veškeré historie a významu společnosti Baťa bych mohl zaplnit všechny stránky této knihy. Jelikož se však sem musí vejít i řada dalších, podobně významných českých značek, pojďme si historii a současnost téhle české legendy alespoň přiblížit.

TŘI SOUROZENCI

Obuvnický gigant, který dnes obslouží více než milion zákazníků denně, začínal v tehdy jen třítisícovém městě Zlín. V té době ještě asi nikdo netušil, že právě díky této nové firmě, kterou 21. září 1894 založili sourozenci Antonín, Anna a Tomáš Baťovi, se počet obyvatel Zlína

Sourozenci Baťovi (Anna, Tomáš a Antonín)

více než zdvacetinásobí. Sourozenci Baťovi do svého obuvnického závodu vložili nevelké dědictví po zesnulé matce, což jim umožnilo zaměstnat skupinku šikovných ševců a šiček. I když už během prvního roku se firma musela potýkat s krizí v podobě odchodu Antonína na vojnu, teprve devatenáctiletý Tomáš se chopil vedení a dokázal firmu udržet nad vodou. Zlínské obuvnické závody se tak mohly rozrůstat. Již na začátku 20. století zaměstnávaly přes 120 lidí a vyráběly kolem 2 200 párů bot denně. Od roku 1908 ve vedení firmy zůstává již jen jeden ze sourozenců, a to nejmladší Tomáš. Anna totiž krátce po své svatbě v roce 1898 z firmy odešla a v roce 1908 umírá na tuberkulózu nejstarší ze sourozenců Antonín. Bylo to však právě pod vedením Tomáše Bati, kdy se ze zlínské firmy stalo obuvnické impérium.

POVÁLEČNÁ INOVACE

Zatímco první světová válka většině českých firem uškodila, závody Baťa právě v tomto období zažily obrovský rozmach. Značně tomu napomohla i výroba bot pro rakousko-uherskou armádu, díky které stoupl počet zaměstnanců z pěti set na začátku války na čtyři tisíce na jejím konci. Jen za rok 1917 se ve Zlíně vyrobilo přes dva miliony párů bot. Po konci první světové války přišla ekonomická krize, na kterou se rozhodl Tomáš Baťa odpovědět v té době poměrně nevídaným způsobem. Místo značného propouštění se dohodl se svými zaměstnanci na radikálním snížení mezd o 40 %, což ale ihned vykompenzoval řadou benefitů v podobě slev na jídlo, oblečení a další nezbytné věci. Pro své dělníky také stavěl nové byty, školy a nemocnice, které mohli využívat zadarmo či za velmi výhodnou částku. Město Zlín se tak za první republiky rapidně rozrůstalo a nová výstavba, která vznikala podle amerického vzoru, perfektně propojovala bydlení, práci, vzdělání a volný čas obyvatel. Už v této době tedy vidíme v praxi jednu z hlavních zásad Tomáše Bati, a to že by jeho podnik měl sloužit především veřejnosti.

Akce Baťa drtí drahotu – plakát z roku 1922

Baťovy domky ve Zlíně pro dělníky pracující v Baťových závodech. Fotografie zachycuje východní část Zlína, konkrétně čtvrtě Zálešná, Podvesná aj.

BAŤA DRTÍ DRAHOTU

Dalším inovátorským krokem k překonání poválečné krize bylo uvedení prodejní akce „Baťa drtí drahotu“, v rámci které snížil Baťa ceny svých bot o padesát procent. Tato akce se ukázala být trefou do černého, jelikož vyvolala v Československu doslova nákupní horečku. Jen během prvního dne se prodalo téměř sto tisíc párů bot za v té době astronomických osm milionů korun. Jelikož cenové dostupnosti obuvi od Bati nemohl nikdo konkurovat, již brzy se stal jedničkou na trhu. Díky geniálním marketingovým a ekonomickým tahům tak z poválečné ekonomické krize vyšla firma Baťa ještě silnější.

DECENTRALIZACE

Za doby první republiky dochází k rozsáhlé expanzi firmy Baťa, a to nejenom u nás, ale i v zahraničí. Sám Tomáš Baťa napomáhal ke globálnímu růstu řadou obchodních cest do Ameriky či Indie, kde nejenomže domlouval pro firmu Baťa nové obchodní příležitosti, ale také hledal inspiraci k chodu vlastní firmy. Tak například po vzoru amerického podnikatele Henryho Forda zavedl v roce 1927 pásovou výrobu, díky které výroba bot narostla o téměř 60 %. Tomáš Baťa ale přicházel i s řadou vlastních inovací, kterými zase inspiroval ostatní podnikatele. Značně předběhl svou dobu vytvořením takzvaných samosprávných dílen a oddělení. Baťa svůj podnik rozdělil na menší jednotky, které mohly samostatně hospodařit a účtovat, což umožňovalo velmi pružný vývoj celého podniku. Zároveň tak ale podle výkonnosti jednotlivých dílen mohli dostávat zaměstnanci prémie, pokud byla daná dílna zisková. Když ale byla na druhou stranu dílna ve ztrátě, mohl být nejvyšším představitelům dané dílny snížen plat. Díky tomuto systému sdílení odpovědnosti na zisku a ztrátě značně narostla motivace ke zvýšení produktivity jednotlivých dílen. Zvýšení flexibility a decentralizace podniku značně napomohly k zajištění úspěchu značky v odlišných koutech naší planety, a tak vznikaly nové společnosti, dílny a prodejny nejenom u nás, ale také ve Francii, Rumunsku, Švýcarsku, Egyptě, Itálii, Indonésii, Indii a Singapuru.

Baťovská továrna v Batanagaru v Britské Indii

CENY S DEVÍTKOU NA KONCI

Baťa se nebál ani revolučních technologických přístupů. Za jeho vedení vznikla řada inovativních modelů obuvi, jako například plátěné boty známé jako baťovky, které byly cenově dostupnější než boty kožené, a tak si je mohli dovolit i zákazníci z chudších poměrů. V oblasti marketingu jsou zase velmi slavné baťovské ceny. Ceny s devítkou na konci, jako 49 či 99, vytvářejí v zákazníkovi pocit, že je produkt mnohem levnější, než kdyby byla jeho cena zaokrouhlená nahoru. Tyto ceny také provázelo památné moto: „Na každou bankovku a minci vám vrátíme.“ I když se jednalo o haléř, korunu či deset korun, tato taktika měla obrovský úspěch, což můžeme vidět i dnes, jelikož má cenu s devítkou na konci téměř každý produkt v téměř každém obchodě. Díky řadě inovací a geniálních obchodních nápadů, které napomohly k expanzi výroby a prodejů bot Baťa, si později vysloužil Tomáš Baťa titul českého podnikatele století.

OSUDOVÁ LETECKÁ DOPRAVA

Baťa ale zdaleka nebyla jen obuvnická firma, v rámci koncernu totiž vzniklo i mnoho dalších podnikání a projektů. Koncern Baťa tak provozoval i vlastní strojírenství, elektrárnu, tiskárnu, vydavatelství novin, stavebnictví, školu práce a školu umění, nemocnice, podpůrný fond, pojišťovnu, plynárenství, uhelné doly, výrobu pneumatik, filmový ateliér, sportovní klub, zahradnictví, studijní ústav, pedikúru, železniční dopravu, námořní lodní dopravu či dopravu leteckou. Právě poslední

podnikání bylo pro Tomáše Baťu srdcovou záležitostí. Byl obrovským nadšencem do létání a letecké dopravy, a tak je pochopitelné, že chtěl v rámci koncernu Baťa mít i vlastní leteckou společnost. Ta dokonce později vyráběla i vlastní akrobatická letadla pod označením Zlín, která jsou dodnes považována za jedna nejúspěšnějších a nejoblíbenějších letadel české výroby. Bohužel to však byla právě letecká doprava, která se stala pro Tomáše Baťu osudnou. Když 12. července 1932 odlétal na otevření prvního zahraničního výrobního závodu ve švýcarském Möhlinu, jeho letadlo se krátce po vzlétnutí z letiště v Otrokovicích zřítilo přímo do areálu Baťovy firmy. Tomáš Baťa a pilot Jindřich Brouček neměli šanci přežít. Smrt zakladatele a majitele firmy Baťa otřásla celým Československem a ve vzduchu visela spousta otazníků ohledně budoucnosti celé firmy.

JAN ANTONÍN BAŤA

Po tragické nehodě Tomáše Bati se vedení celého koncernu ujímá jeho nevlastní bratr Jan Antonín Baťa, který do firmy přichází s řadou dalších ambiciózních plánů a projektů, které často přesahovaly svět obuvi. Ve 30. letech se pokoušel postavit dálnici z Aše do Mukačeva, která by propojila celou zem od západu na východ. Z ambiciózního projektu ale nakonec kvůli politickým změnám sešlo a dnes nám

Pozůstatek nedostavěné Baťovy dálnice u Ludkovic na Zlínsku. V roce 2023 byl tento betonový podjezd zdemolován.

Jan Antonín Baťa, Marie Baťová a Tomáš Baťa mladší

tento projekt připomíná pár opuštěných betonových mostů uprostřed ničeho. Dalším velkým projektem, který zahájil již Tomáš Baťa, byl padesát kilometrů dlouhý kanál mezi Otrokovicemi a Sudoměřicemi, určený pro lodní dopravu a levnější přepravu lignitu z dolu v Ratíškovicích do továren v Otrokovicích. V roce 1938 byl tento kanál slavnostně otevřen a dnes ho známe jako Baťův kanál. V samotném Zlíně také vznikl známý mrakodrap „jednadvacítka“, který se stal se svými 77,5 metry druhou nejvyšší moderní výškovou budovou v tehdejší Evropě. S Janem Antonínem také přichází velká expanze značky Baťa do zahraničí. Po celém světě zakládal řady nových továren a společností, se kterými byla někdy vybudována celá nová tovární města po vzoru Zlína, jako například Batanagar v Indii či Bataguassu, Batayporã a Batatuba v Brazílii. Z firmy Baťa se stalo globální impérium, které učinilo ze Zlína centrum obuvnického průmyslu. Koncern Baťa měl v té době více než šedesát společností, osm tisíc prodejen u nás a osm tisíc prodejen v zahraničí, zaměstnával přes 65 000 zaměstnanců a prodal po celém světě až šedesát milionů párů obuvi za rok. Sám Jan Antonín Baťa ale na vrcholu své slávy musel ze Zlína odejít s příchodem druhé světové války a okupace Československa. Nejdříve odešel do USA a později se usadil v Brazílii, kde založil řadu již zmíněných měst po vzoru Zlína. V Brazílii, kde získal i občanství, strávil zbytek svého života. I když se nadále snažil své firmy na dálku ovlivňovat, jeho vliv časem slábl.

SVIT A GOTTWALDOV

Po konci druhé světové války, během které vyráběly Baťovy závody obuv pro Wehrmacht, se s následným politickým rozdělením světa na východní a západní bloky rozdělila i budoucnost obuvnického impéria ze Zlína. Ve východní Evropě byly Baťovy společnosti totiž znárodněny. A jelikož českoslovenští komunisté geniálního podnikatele Tomáše Baťu doslova nesnášeli, protože podle jejich slov ztělesňoval „kapitalistické vykořisťování“, pokusili se ho z lidské paměti a naší historie naprosto vymazat. Asi není třeba dodávat, že komunistům prostě a jednoduše vadil obrovský úspěch obuvnické společnosti, která se značně podílela na rostoucím bohatství a rozvoji nejenom města Zlín, ale obecně celého Československa. V rámci snahy o odstranění jména Baťa z naší historie tak byla 1. ledna 1949 přejmenována československá společnost Baťa na Svit. Téhož dne došlo k přejmenování i samotného města Zlín na Gottwaldov.

Gottwaldov – Zlín